

Krystyna Rutkowska

Uniwersytet Wileński

Wilno

ZAPOŻYCZENIA LITEWSKIE DOTYCZĄCE CHARAKTERU I ZACHOWAŃ CZŁOWIEKA (NA MATERIALE GWAR POLSKICH NA LITWIE)

Celem niniejszego artykułu jest opis słownictwa pochodzenia litewskiego z zakresu życia psychicznego człowieka. W artykule opublikowanym w tomie 33. „Acta Baltico-Slavica” zanalizowano leksemy dotyczące wyglądu i nazw części ciała człowieka (Rutkowska 2009), podczas gdy obecne opracowanie zostanie poświęcone leksemom oznaczającym typowe dla człowieka cechy charakteru i zachowania. W artykule szczególną uwagę zwrócę na funkcjonowanie tej grupy leksyki w gwarach polskich dziś, a także na zmiany, jakie zaszły w strukturze semantycznej zapożyczeń w porównaniu z wyrazem źródłem. W związku z tym ustaliłam sferę użycia odpowiednich leksemów w gwarach litewskich, uważnie przeanalizowałam ich strukturę znaczeniową i uwzględniłam nacechowanie stylistyczne.

Materiał do badań wybrałam z mojej własnej kartoteki lituanizmów. Zawiera on słownictwo pochodzące z różnych obszarów gwarowych Litwy. Wyrazy pochodzenia litewskiego zostały wyekscerpowane też z wcześniejszych opracowań różnych autorów¹.

¹ Uwzględnione zostało słownictwo pochodzenia litewskiego zawarte w pracy J. Otrębskiego (1931), H. Turskiej, K. Nitscha, H. Szwejkowskiej (Grek-Pabisowa 2001), A. Zdaniukiewiczza (1972), K. Tekielskiego (1980), E. Grinaveckienė (1977, 1991), B. Dwilewicz (1997), słowników języka polskiego (L, SJP) oraz słowników gwarowych (SGP, SGPL). Do analizy włączone zostały też zapożyczenia litewskie odnotowane w gwarach polskich z okolic Sejń; podstawę porównawczą stanowią tu artykuły T. Zdancewicza (1960, 1964), Cz. Kudzinowskiego (1964) oraz częściowo A. Gołąbek (1987) i N. Birgiel (2002). Wzięto też pod uwagę nowsze opracowania, poświęcone lituanizmom w gwarach sejneńskich, a zwłaszcza syntezującą pracę J. Marcinkiewiczza (2003) oraz dwa artykuły D. Rembiszewskiej (2006, 2007), zawierające analizę lituanizmów w słowniczku gwarowym Cz. Kudzinowskiego. W celach porównawczych wykorzystane zostały dane zawarte w słowniku J. Laučiūtė (CB).

Przedstawione w artykule lituanizmy dotyczą takich cech człowieka, jak gadatliwość, skłonność do zrządzenia, biadolenia, powolność, gapiowatość, niechlujność, chytryść i głupota.

1. Człowiek gadatliwy, hałaśliwy, też plotkarz

Jest to dość liczna grupa wyrazów mających odpowiedniki w języku litewskim², ale bez przekonującej analizy etymologicznej w słownikach, ponieważ większość z nich jest utworzona od tematów dźwiękonaśladowczych. Zazwyczaj podstawą do tworzenia nazwy są różnego rodzaju odgłosy, często też dźwięki wydawane przez ptaki. Struktura semantyczna tych wyrazów jest poszerzana o jedno lub kilka znaczeń przenośnych, dotyczących zachowań człowieka.

bałbotun, bałbat'un < bałbotać

Szeroko poświadczony w gwarach polskich na Wileńszczyźnie jest wyraz *bałbot'un* lekc. 'gadula, kłamca': *Nu bałbat'un to ten, co dużo mówi* Wil. (Świętniki). *Bałbat'un to on dużo mówi, bałbocze i bałbocze, nu to kłamie, musi dużo prawdy znajdziesz, jak dużo mówi* Wil. (Jurgielany). *Ależ i bałbatun, tyle gada* Wil. (Bujwidze) Dwilewicz (1997: 113). *Bałbat'un* Wiljaszcz. Wyraz odnotowano też w okolicach Janowa na Kowieńszczyźnie: (Jak nazywano człowieka gadatliwego?) *Bałbat'un, i plepikis, i pluszkis jeżeli tam dużo mówi* (Mielągiany). *Takiego nazywali bałbatun, jeżeli mówi dużo i nieserioźnie* (Klimańce). Leksem jest pochodny od wieloznacznego czasownika *bałbotać* 1. 'mówić dużo, nie do rzeczy; kłamać, zmyślać'. *Nu to on tylko sam mówi i mówi, czy tam prawda, czy nie prawda, ale on sam mówi, nu to już na takiego mówio, że bałbat'un, przyjdzi i bałboczy, nu bo on bałboczy i bałboczy, jedno nie konczył, drugo zaczyna* Wil. (Świętniki). *To, co on bałboczy, nie warto słuchać* Wiljaszcz; 2. 'mówić prędko, niezrozumiale'. *Bałbotać, nu to znaczy bałboczy, że zrozumieć nie można, co on mówi* Wil. (Wirszuliszki). *Skończ ty już bałbotać* Wiljaszcz. W Sejnach odnotowano wyrazy *bałbotać* 'mówić niewyraźnie, bełkotać', *bałbot'un, bełbot'un* 'mówiący szybko, niewyraźnie' Zdancewicz (1960: 336). W okolicach Janowa czasownik zachował też inny odcień znaczeniowy: *bałbotać* 'mówić, rozmawiać'. *Jak ja umiam, tak ja bałbocza, ja trzy jazyki umiam* (Marciniszki). Formę rzeczownikową i czasownikową notują też słowniki języka polskiego: *bałbotun* 'wiele mówiący, prędko, niezrozumiale i bezsensownie' SGP (I, 104), *bałbotać* m.in. 'mówić prędko, niezrozumiale, bezsensownie' SWil. Wyrazy występują w gwarach białoruskich: brus. *балбатын* 'gadula', *балбатаць* 'gulgotać; bełkotać' СБГ. Doczekały się różnych interpretacji etymologicznych: jako lituanizmy podaje Laučiūtė (СБ 74), na związki z odpowiednimi leksemami słowiańskimi wskazuje Trubaczew (ЭССЯ II, 170–173), ЭСБМ (I, 280) **przypuszcza, iż chodzi o paralelny rozwój wyrazów w języ-**

² W przypadku niektórych leksemów tylko świadomość częstego używania ich odpowiedników w gwarach litewskich pozwala na umieszczenie tych zapożyczeń na liście analizowanej leksyki.

kach słowiańskich i bałtyckich, podobnie Rembiszewska (2007: 216). Por. dużą liczbę wyrazów litewskich pochodnych od rdzenia *balbat-* w LKŽ: *balbatuoti*, *balbatauti* ‘mówić dużo; mówić niewyraźnie’, *balbatà*, *balbātas*, *balbatūnas* ‘gadula’. Wydaje się, że w gwarach słowiańskich dokonał się rozwój znaczenia dodatkowego ‘plotkarz’.

blazgacz < blazgać, blauzgać

Na terenie Wileńszczyzny występuje czasownik *blazgać* ‘pleść głupstwa, wygadywać bzdury’: *Jak napije się, to blazga i blazga, aż nadoje słuchać* Wil. (Jurgielany) i wyraz o nieco innym znaczeniu i postaci fonetycznej: *blauzgać* ‘plotkować, obmawiać’: *To taki po prostu człowiek, że on chce, żyby obmówić, czy prawda, czy nie prawda, on mówi i mówi, nu żyby aby powiedzieć na kogo źle, nu ot tak blauzga* Wil. (Świętniki). Podobne wyrazy zostały poświadczone też w gwarach sejneńskich: *blazgać* ‘pleść głupstwa, opowiadać świństwa, paplać’, *blazgacz* ‘człowiek mówiący bez potrzeby, papla’ Zdancewicz (1960: 337). W gwarach białoruskich występuje wyraz *блявузгаць* ‘mówić od rzeczy, pleść bzdury’ СБГ. LKŽ podaje czasowniki, które w swojej strukturze semantycznej oprócz znaczenia pierwszego ‘paplać, dużo mówić’ mają też znaczenie wtórne ‘obmawiać, obgadywać’: *bliauzgotti* ‘gadać głupstwa, wygadywać’, *bliauzgėti*, *blevųzgoti* ‘mówić nieprzyzwoite wyrazy; obmawiać’, też derywaty rzeczownikowe: *bliauzgà*, *bliaūzgalas* ‘gadula, papla’ LKŽ.

gargotać, harhotać

Również tylko w postaci czasownikowej został odnotowany przez Turską na terenie Wileńszczyzny leksem będący negatywnym określeniem mówienia w języku obcym, niezrozumiałym albo mówienia niewyraźnego: *gargotać* ‘mówić niezrozumiale, szwargotać’: *Jest jeszcze i teraz (takich ludzi), że po litewsku gargocz* Grek-Pabisowa (2001a: 140), *harhotać* ‘mówić gardłowym głosem, niewyraźnie, niezrozumiale’: *Co ty tam harhoczysz* Wil. (Świętniki). *Harhoczy, tak* Trock. (Landwarów). *Coś on tam harhotał do siebie. Harhoczą jak Żydy. Zbierzy się para Żydków i już harhoczą* WilJaszcz. W gwarach białoruskich występuje forma *zapzauć* ‘gęgać; krakać’ СБГ. Smoczyński analizuje podstawy dźwiękonaśladowcze *gargėti*, *gařga*, *gargėjo* ‘gęgać – o głosie gęsi; gulgotać – o odgłosie gotującej się wody; chrypieć, chrapać’, *gařgt* – o chrapaniu (ESJL 159). Por. też wyrazy w LKŽ: *gařgatuoti* ‘mówić niewyraźnie, niezrozumiale’, *gargatinti* ‘chrypieć’, *gargatūnas* ‘zool. ptak (*Tetrao hybridus*)’.

plapa, plapatun, plapacz, plepikis

Na określenie człowieka gadatliwego używane są w gwarach polskich wyrazy związane z rdzeniem litewskim *plep-*: *plapa* pogard. ‘człowiek dużo mówiący; niesłowny, niepoważny’: *Myślisz, że ona ważny człowiek, plapa taka, że strach, dzisiaj to mówi, jutro to* Sol. (Jurgielany). Poświadczony na Wileńszczyźnie został też wyraz z innym formantem słowotwórczym, raczej niezawierający negatywnego odcienia znaczeniowego – *plapatun* ‘dużo mówiący’: *Plapatun jak ma-*

musia, wszystko mówi i mówi Sol. (Jurgielany); też *plepatun* Wil. (Bujwidze) Grinaveckienė (1991: 52). Zdancewicz (1960: 346) notuje leksemy: *plapa, plapacz* ‘człowiek mówiący bez sensu’: *Ten plapacz wszystko wygadał*, podaje też czasowniki *plapać* ‘mówić bez sensu’, *wyplapać* ‘wygadać’. LKŻ obok wyrazu *plepys* notuje *plepetūnas/plepatūnas* w znaczeniu ‘gadula; kłamca’. Smoczyński (ESJL 473) uważa wyraz *plepá* za derywat od czasownika *plepėti* ‘papać; bulgotać (o płynie)’ o dźwiękonaśladowczym pochodzeniu i podaje analogie łotewskie. Jako lituanizm interpretuje go Laučiūtė (CB 82).

Na terenie Kowieńszczyzny, w okolicy Janowa, odnotowano wyraz w postaci mało zaadaptowanej – *plepikis*: (Jak nazywano człowieka gadatliwego?) *Balbat’un, i plepikis, i pluszkis jeżeli tam dużo mówi* (Miełagiany). Por. lit. *plepikas* ‘gadula’ LKŻ.

pluszkis

Również w okolicy Janowa odnotowano wyraz *pluszkis* ‘człowiek, który dużo mówi lub obmawia’: *Takiego nazywali pluszkis jeżeli mówi dużo i nie serioźnie* (Klimanie). Por. lit.: w użyciu przymiotnikowym lekc. *pliuškas* ‘niepoważny, lekkomyślny’, w użyciu rzeczownikowym, lekc. *pliuškis* ‘człowiek niepoważny; strojniś; gadula’, też czasownik: *pliuškėti* ‘dużo mówić, gadać bzdury’ LKŻ.

plirpa

Na terenie Wileńszczyzny przez Turską (Grek-Pabisowa 2001: 94) został odnotowany wyraz *plirpa* ‘gadula’, który Laučiūtė wiąże z litewskim *pliūrpa* lekc. ‘gadula’, *pliūrpti* ‘gadać; głośno siorbać’ CB 82. LKŻ podaje też wyrazy dźwiękonaśladowcze: *pliūr, pliūrpt, pliūrkt* używane do oznaczania odgłosów związanych z chlapaniem, chlustaniem, pluskaniem po wodzie, błocie.

sakotucha

Wyraz ten jest zadomowiony w gwarach polskich i stosowany na określenie kobiety gadatliwej: *sakotucha* lekc. ‘gadula (o kobiecie)’. *Kobieta, że to dużo mówi, to sakatucha. Sakatucha, jak ta kura, tylko sakoczy i sakoczy bez konca* Troc. (Landwarów). *Nu bywa taka kobieta, która ona tak mówi i mówi, sakoczy i sakoczy, można powiedzieć sakatucha* Wil. (Świętniki), poświadczony też w słownikach języka polskiego: *sokotucha* ‘kobieta ciągle językiem mieląca’, *sakotucha* ‘dziewczyna mająca skłonność do szczebiotania’ SGP (V, 98), SGP PAN. **Wyraz występuje w gwarach brus.: cakamyxa** CBF. Leksem ten we wszystkich wyżej wymienionych źródłach jest poświadczony też w znaczeniu ‘kura gdacząca’ i pochodzi od czasownika *sakotać* ‘gdakać, przen. dużo gadać; krzyczeć’: *Na kobiety czasem mówio – rozsakotała sie za dużo* Wil. (Mejszagola). *Roszakotała sie na cała wioska* Ejsz. (Dojlidy). *Sakotać. Roszakotała się jak kura* WilJaszcz. ЭСБМ (XI, 295) podaje brus. gwar. *cakamaуь*, ros. *cokomamb* w tym samym znaczeniu, wskazuje na związek z lit. *sakōti* ‘mówić’. Laučiūtė łączy leksem *sokot* z lit. *suōkti* ‘krzyczeć, wrzeszczeć’ CB 148. **Por. też odpowiedniki w LKŻ: sakōti** ‘mówić, opowiadać; suōkti ‘śpiewać, ćwierkać (o słowiku);

hukać (o sowie); przeciągać głos (śpiewając, mówiąc); mówić, opowiadać; zmuszać, potrzebować.

2. Zrzęda

burbułka, burbulon, burbul¹ok, burbiaklis

Postrzegana w gwarach jest taka cecha człowieka, jak skłonność do narzekania, zrzędzenia: *burbułka* 'kto narzeka, zrzędzi': *Baba taka wielka burbułka* Troc. (Wysoki Dwór) Grinaveckienė (1977: 137). Odnotowano też formę męską, utworzoną od tej podstawy: *burbul'on* pogard. 'zrzęda': *Burbuluji, a cholera, co on tam burbuluji, tak i mówio, co on tam burbuluji, burbulon ten, przezwio jeszczce burbulonam* Troc. (Landwarów). *A ten moj stary, to taki burbul'on zrobił sie* Wil. (Jurgielany). Znam też wyraz *burbul¹ok* 'pieszczotliwie: o małym dziecku' (rej. solecznicki). Turska podaje rzeczownik w formie liczby mnogiej, który prawdopodobnie oznacza zrzędzenie: *burbulki* 'zrzędzenie?' Grek-Pabisowa (2001a: 134). Również przez Turską została odnotowana forma mniej zaadaptowana: *burbiaklis* 'zrzęda' Grek-Pabisowa (2001a: 134). Bardzo szeroko używany jest również czasownik oznaczający zrzędzenie: *burbulować* 'narzekać, zrzędzić; kłócić się; rozrabiać'. *Chodzi, tylko sobie pod nos burbuluji, on ma taki charakter, że chodzi i burbuluji, on sam do siebie i gada, to już taki, burczy sobie pod nosam, ot burbuluji i burbuluji* Troc. (Landwarów). *Baba burbuluje i burbuluje* Troc. (Wysoki Dwór) Grinaveckienė (1977: 137). *Może ktoś kłóci sie z kimś, mówi, dosyć tobie burbulować, znaczy, nu dosyć awanturować sie, nu czego tam narzekasz, czy wyklócasz sie, czy naprzeciw mówisz komuś, to burbulujesz* Wil. (Wirszuliszki). *On tam coś pod nos sobie burbuluji i burbuluji, a to to nie tak, a to to nie to, że to wszystko u jego nie tak, ot burbuluji pod nos sobie* Wil. (Świętniki). *Napije sie i burbuluji* Wil. (Bujwidze) Dwilewicz (1997: 114). W gwarach białoruskich *бурбалиць, бурбуліць* 'pienić się; burczeć, zrzędzić', *бурбалка* 'o człowieku: ładny, gruby' Гринавяцкене (1975: 170). Laučiūtė poświadcza w gwarach rosyjskich i ukraińskich СБ 10. Smoczyński (ESJL 81) podkreśla dźwiękonaśladowcze pochodzenie wyrazu: *burbėti* 'mamrotać, mruczeć, burczeć; bulgotać (o źródle)', *buřbti* 'brzęczeć, bzykać; mamrotać, bąkać', widząc analogię z tematem *bürg* – o wodzie wypływającej z przereźbla, *bürgt, buřgt* – o wpadającym do wody kamieniu. Etymologię wyrazu zob. ЭСБМ (I, 414), też Urbutis (1969 I, 51). LKŽ podaje wiele derywatów od tej podstawy, oto niektóre: *buřbulas*, l.mn. *buřbulai* 'bąbelki', *burbuliūoti* 'puszczać bąbelki; bulgotać; niewyraźnie mówić', *burbūlis* 'o człowieku: niewyraźnie mówiący; grubas', *burbėklis* 'o człowieku: zrzędzący; gadatliwy; niewyraźnie mówiący', *burbljys* 'zrzęda; grubas', *burbulėkas* 'zrzęda' i in.

zyrbul

Tylko raz został poświadczony przez Turską (Grek-Pabisowa 2001a: 163) wyraz *zyrbul* 'zrzęda', niemający dokładnych interpretacji etymologicznych. Być może jest powiązany z lit. *žirbulys, zirbulys, zirbūlis* 'bąbel, to samo co i *burbulas*', *ziřbti, ziřzti* 'brzęczeć, przén. 'cicho podśpiewywać; kłócić się, zrzędzić' LKŽ.

3. Człowiek powolny, niezaradny, też ponury

apikuła

Określenie to zostało poświadczane na Wileńszczyźnie w jednej tylko miejscowości – *apikuła* ‘niezdara’: *Ten apikuła nic nie potrafi zrobić* Wil. (Bujwidze) Dwilewicz (1997: 113). *Chłopczuk taki apikuła przez ulica szedł* Wil. (Bujwidze) Grinaveckienė (1991: 53). ЭСБМ (I, 124) podaje wyrazy białoruskie *анікулам* ‘skąpiec’, *анікуп* ‘leń’ i zakłada związek z lit. *apýkula* ‘niezdara, leń’. W pogranicznych gwarach białoruskich odnotowano wyrazy *анікула*, *анекула*, *анікулы* (l.mn.) ‘wymłócony snop; wstępnie obite, ale niewymłócone zboże’; przen. *анікула* ‘leń, niezdara’ СБГ. Por. też formy lit.: *apýkulos*, l.mn. ‘obite, niewymłócone zboże’, *apýkula* ‘niezaradny, leniwy człowiek’ LKŽ.

kiarepła

Więcej poświadczeń ma inny leksem pochodzenia litewskiego, który określa człowieka niezręcznego: *kiarepła* pogard. ‘niezdara’. *Aj, kiarepła, niosła kubek z herbato i rozlała* Wil. (Świętniki). *Kiarepła jak łajajon sie kiedy, o ty kiarepła, rzuciłasz to i to* Wil. (Szawle). *Idzie jak kiarepła, nu idzi prendzej, idziesz jak kiarepła jakaja* Ejsz. (Dojlidy). *Daj siadać człowieku, kiarepła jaki, wypiwszy* Kow. (Ragucie). *Ale to kiarepła* (na męża) Wiłk. (Wilejkiszki). Wyraz był notowany przez Turską: *kierapła*, *kierepła* Grek-Pabisowa (2001a: 144); poświadczony w gwarach sejneńskich: *kierepła*, *kirepła* ‘niezgrabidło, niezgrabiasz, niedołęga’ Zdancewicz (1960: 341) i pogranicznych gwarach białoruskich: *кяр’анла*, *кір’анла* ‘ts.’ СБГ. Litewskie pochodzenie wyrazu uzasadnia ЭСБМ (V, 23), LKŽ podaje następujące znaczenia: *kerépla* ‘rozrośnięte, rozgałęzione drzewo, krzak; nieporęczny przedmiot; niezręczny człowiek, niezdara’.

krapszta

Dość rzadko występuje w gwarach derywat rzeczownikowy określający człowieka marudnego: *krapszta* pogard. ‘człowiek powolny, marudny’: *Krapszta ty, nadojadło już czekać, kiedy ty już zrobisz* Wil. (Orniany); częściej notowany był czasownik *kropsztać się* ‘grzebać się, dłubać się’: *Monż tu kropszczy sie i kropszczy sie przy tej altance* Wil. (Janiszki). Leksem *kropsztać* w znaczeniu ‘dłubać w nosie’ podaje z Wileńszczyzny Otrębski (1931: 82). W gwarach białoruskich: *кранштаць* ‘dłubać’, *кранштатся* ‘dłubać się’, *кронштаць* ‘marudzić, grzebać się; dłubać’ СБ 46. Litewską etymologię uzasadnia Urbutis (1969: 62), też ЭСБМ (V, 113). LKŽ podaje następujące wyrazy litewskie i ich szczegółowe znaczenia: *krapštýti* ‘dłubać, kopać, grzebać; robić coś powoli, porządkować’; *krapštà*, *krapštùkas* ‘ten, co długo się grzebie, powoli pracuje’.

łynda < łyndać się

Do określenia człowieka leniwego, niezaradnego został użyty wyraz *łynda* obelż. ‘nierób, nicpoń’: *Ty całymi dniami tylko chodzisz, ot tobie dobrze, toż nie masz co robić, łynda ty* Sol. (Jurgielany). Podobne wyrazy były notowane też w SJP: *łynda* ‘wałęsa’,

lynda się ‘wałęsać się’. Laučiūtė podaje odpowiedniki rzeczownikowe i czasownikowe w gwarach brus. *лынды* ‘nogi, kolana’, *лындаць* ‘wałęsać się, lenić się’, *лынды бийць* ‘objąć się bez pracy’ i ros. *лында* ‘wałęsa, leń’, *лындаць* ‘wykręcać się, unikać pracy, lenić się’, *лынды бить* ‘objąć się bez pracy’ i wypowiada się za bałtyckim pochodzeniem leksemu СБ 31. Podobne wyrazy białoruskie notują СБГ, СГВ. LKŽ podaje wyrazy lit.: *linda* ‘ktoś wścibski, wszędzie wsadzający nos; taki, co gdzieś wlezie, schowa się; leń’, *lindėjias*, *lindėika* ‘wścibski człowiek’. Smoczyński (ESJP 359) wywodzi leksemy rzeczownikowe od czasownika *lįsti* ‘leżać do środka, przedostawać się, wsuwać się, znajdować sobie miejsce’. Litewską etymologię podaje ЭСБМ (VI, 79).

4. Człowiek nieporządnny, brudas

mazaklis

Nieco innego typu zapożyczeniem litewskim jest wyraz *mazaklis* ‘brudas’, który wśród lituanizmów podaje Laučiūtė (za Turską) СБ 80–81, dokładniejsza dokumentacja Grek-Pabisowa (2001a: 147). Laučiūtė zakłada, że wyraz jest sławizmem w gwarach litewskich, został utworzony od czasownika pochodzenia słowiańskiego *mozóti* (por pol. *mazać*, brus. *мазаць*), a następnie z litewskich gwar przedostał się do gwar polskich.

murza [r-z], murziak [r-z]

W gwarach polskich na terenie Litwy szeroko rozpowszechniony jest wyraz *murza* [r-z] ‘brudas’, który jest używany raczej żartobliwie, nie ma nacechowania negatywnego, o czym świadczy inny derywat *murziak*. Wyraz zawyczaj występuje w mowie obok wyrażań przymiotnikowych *murzaty*, *murzacieńki* ‘brudny’, *wymurzany*, *umurzany* ‘wybrudzony, brudny’: *Murza jakiś* Wil. (Zaozierce). *Murziak ty, czemu ty taki murzaty jak kot* Trock. (Siemieliszki). *Nu przeważnie to dzieci takie, dzieci kiedyś chodzili takie murzate, teraz to już tak nie ma.* (Buzia wybrudzona?) *Tak, buzia, murzacieńkie takie chodzo* Wil. (Świętniki). *Ale ty i umurzawszy sie, umurzany taki nie idź* Wil. (Jurgielany). *Bywa i twarz, i twarz, i rency brudne, taki chodzi wymurzany...* *Wymurzane, i rency straszne, i nogi* Wil. (Świętniki). *Mama zobaczyła, toż ty, mówi, murzata beńdzisz, co ty robisz* Kow. (Ragucie). *Przy kombajnia robił, przychodził taki murzaty, straszny widok* Wiłk. (Woronowo). Formę *murza* ‘twarz, morda’ podaje Marcinkiewicz (2003: 137) z Suwalszczyzny. Wyrazy notują też słowniki języka polskiego – SGP, SWil.: *murza* m.in. posp. ‘człowiek mający brudną twarz, niechluj’; podobne leksemy są poświadczane w języku rosyjskim i ukraińskim, omówienie zob. СБ 121. W gwarach białoruskich występują formy: *мырз¹амы*, *мырза* СБГ. Wyraz *murza* zanalizowała Sawaniewska-Mochowa (1990: 212). Uzasadnioną etymologię bałtycką dla wyrazu *murza* z dużą liczbą odpowiedników w tych językach podaje Urbutis (1969 I, 210–212), też za bałtyzm uznaje ЭСБМ (VII, 96–97). LKŽ wymienia różnorodne derywaty (około 30) od podstaw *mūrza* ‘brudas’, *mūrzinas* ‘brudny’.

sutra

Tylko jednostkowe poświadczenie na Litwie ma wyraz *sutra* o niesprecyzowanym znaczeniu: *Sutra to taka wredna baba czy cokolek, to sutra Troc.* (Landwarów). W pogranicznych gwarach białoruskich został poświadczony wyraz *cympa* lekc. ‘kobieta niechłujna, nieporządna’ СБГ. Znam wyraz *s¹utryca* ‘ropa wydobywająca się z rany’, używany przez osoby posługujące się mową prostą (rej. sołecznicki). Smoczyński (ESJL 596) wyraz *sùtros* uważa za metatetyczny, związany etymologicznie z wyrazem *srùtos* ‘gnój; mocz; nieczystości, pomyje’, podaje też derywaty *srùčius*, f. *srùtè* ‘brudas, niechłuj’. LKŽ: *sutrà* ‘brud, nieczystości; nieporządny, brudny człowiek; zły człowiek, wyrodek’; *sùtros* ‘pomyje, nieczystości’.

lorbas

Wyraz *lorbas* ‘zaniedbany, niechłuj’ notują Zdancewicz (1960: 343) i Marcinkiewicz (2003: 129, 133) w gwarach sejneńskich, zaznaczając, że może być użyty też jako wyzwisko, podają odpowiednik *liürbis* ‘niedbaluch’. W gwarach polskich na pograniczu z Białorusią notowałam użycie leksemu *liurba* w znaczeniu ‘duża kość zwierzęca’ (Sołeczniki). W gwarach białoruskich jest to wyraz wieloznaczny: *люрба* ‘gruba szczapa; gruba skiba ziemi; gruby kawałek słoniny’; w gwarach rosyjskich z okolic Jonawy na Litwie *люрба* ‘nieporządny człowiek’ СБГ, na Grodzieńszczyźnie *люрба* ‘twarz’ СГБ. Jako bałtyzm interpretuje ЭСБМ (VI, 100–101). Por. też odpowiedniki lit.: *liürbis*, *liürbis*, *liürba* ‘człowiek zaniedbany, niechłujny, niezaradny, nieroztropny’; *liürba* ‘duża, gruba szczapa’ LKŽ.

5. Człowiek inteligentny/głupi

kiemny

Kilka notacji na Wileńszczyźnie ma wyraz *kiemny* ‘pojętny, roztropny’: *On bardzo kiemny, będzie dobrze uczyć się Sol.* (Maciucie). *Kiemny dzieciuczek, nie ma co Wil.* (Jurgielany), notowała też Turska (Grek-Pabisowa 2001a: 144). W gwarach białoruskich poświadczone zostały leksemy *кемны*, *кемливы* w tym samym znaczeniu СБГ. Smoczyński (ESJL 284) litewskie czasowniki gwarowe *kiēminti*, *kiēmyti* ‘orientować się, rozpoznawać miejsce, w którym się jest; przypominać sobie; patrzeć, uważać’ rozpatruje jako derywaty denominatywne i etymologicznie łączy z wyrazem *kiēmas* ‘podwórze, zagroda’. Bez jasnej etymologii podaje wyraz ЭСБМ (V, 20). LKŽ podaje formy *kiemas/kiemnūs* ‘zdolny, mający dobrą pamięć, orientację’, *kemnūs* ‘zdolny do nauki’.

kwajszas

Na określenie człowieka głupiego, gapiowatego użyto w okolicach Janowa wyrazu *kwajszas*: *Taki nierozumny to kwajszas, albo niedopieczony, często nazywali niedosiedziawszy sia, mówili o wo ten niedosiedziany* (Klimańce). Występuje w postaci mało zaadaptowanej i nie ma szerszego poświadczenia na innych terenach gwarowych Litwy. LKŽ podaje *kváiša*, *kvaišà* ‘głupek, gapa’, *kváišas* ‘głupkowaty, gapiowaty’.

waty'. Analizę etymologiczną przytacza Smoczyński (ESJL 330), łącząc z wyrazem *kvailas* 'głupi' i czasownikiem *kvaišti* 'doznawać zamroczenia, zawrotu głowy'.

Bardziej całościowo przedstawia się badana przeze mnie grupa wyrazów po uwzględnieniu leksemów charakteryzujących człowieka, odnotowanych przez Zdancewicza tylko na terenie Suwalszczyzny i w Sejneńskim. Niestety, nie wszystkie podane przez niego wyrazy mają szersze konteksty językowe, dlatego analiza dogłębna, związana z zasięgiem ich funkcjonowania, semantyką i nacechowaniem stylistycznym nie jest w tym przypadku możliwa. Zapożyczenia odnotowane na tym terenie dotyczą podobnych kategorii semantycznych co wyżej zanalizowane leksemy i charakteryzują człowieka jako hałaśliwego, niezdarnego, ponurego, skąpego i niechlujnego. Wśród przytoczonych przez Zdancewicza leksemów znajdują się też wyrazy o nacechowaniu żartobliwym, charakteryzujące osoby niedorośle, a więc lekkomyślne i nierównoważone:

ajcfar, ajcfer 'niespokojna i swawolna istota': *Dokazuje jak icfar. A kto jego widział, tego ajcfera* Zdancewicz (1960: 335); tamże odnotowany derywat czasownikowy *ajcwarować* 'dokazywać': *Jeden powie, drugi i tak ajcferuje*. Lit.: *aitvaras*, gw. *áicvaras*, *áičvaras* 'istota mityczna przynosząca dostatek; latawiec; przen. lekko-
duch, latawiec';

barbasować 'hałaśliwie i bez sensu rozmawiać, robić hałas głosem': *Albo oni co tam mówili, tylko barbasowali. Dziś będzie bieda z tobo, bo wyspała sie cała noc, teraz bendziesz barbasować. Cicho dzieci, nie barbasujcie* Zdancewicz (1960: 336); łączy wyraz z litewskim *bařbasuoti* 'paplać, nieustannie gadać';

bazis 'niezdara, niedołęga, człowiek ponury, często wyzwisko': *Ona jego pod kopytem ma, a jak on taki bazis, to i musztruje; oj ty bazis, on ciągle chodził taki zachmulony* Zdancewicz (1960: 336); wiąże wyraz z lit. *baũžis*, *baužys*. Por. też wyszczególnione znaczenia wyrazu w LKŹ: *baũžis* I 'straszydło, upiór; strach na wróble'; *baũžis* II 'zwierzę bezrogie; ktoś ostrzyżony na łyso; ktoś rozczochrany';

gnek 'skąpiec; człowiek twardy, nieużyty': *Ale i gneki nieużyte* Zdancewicz (1960: 340); zostawia wyraz bez etymologii. Marcinkiewicz (2003: 132) podaje odpowiedniki lit.: *gnetėnti* 'ściskać, miętolić, gniesć', *gneizà* 'maruda, partola';

komszcz 'pęk szmat do zatykania komina; brudny, umorusany człowiek' Zdancewicz (1960: 342). W gwarach litewskich wyraz ten ma także znaczenie przenośne, dotyczy wzrostu człowieka: *kaĩštis* 'coś służące do zatykania; przen. mały człowiek' LKŹ;

nur 'ponury, małowówny człowiek': *Taki samotnik chodzi jak nur* Zdancewicz (1960: 345); łączy z lit. *niūrùs* 'ponury', por. też lit. *niūras*, *niūris* 'człowiek ponury' LKŹ;

pičilinda, ikilinda 'młoda dziewczyna (pogardliwie, siksa); wyzwisko' Zdancewicz (1960: 343). Laučiūtė wiąże go z lit. *pėčialinda*, *pečialānda* 'rodzaj ptaka, piecuzszek (*Phylloscopus trochilus*); jaskółka (*Riparia riparia*)', też z lit. czasownikiem

ļīsti (*leñda*, *liñdo*) ‘przenikać’ CB 80. LKŽ notuje *pēcialinda* tylko w znaczeniu ‘ptak’, znaczenie wtórne w języku litewskim nie zostało poświadczane;

pirza [r-z], **pirzulka** [r-z], **purżła**, **purzia** [r-z], **parżłopa** ‘kobieta niechlujna, plotkarka’: *Ot baba, czysta pirza. To ta pirzulka poszła* Zdancewicz (1960: 346). Wyraz ten został poświadczony w gwarach sejneńskich również w znaczeniu ‘rzadkie błoto’ (tamże). W gwarach białoruskich odnotowano czasownik *нypзголюцца* ‘niechętnie jeść, brudzić się; głupieć’ СБГ. ЭСБМ zakłada bałtyckie pochodzenie leksemu. LKŽ: *purzlà* ‘rzadka kasza; ktoś zabłocony, brudny’; *purzlòtas* ‘brudny, zabrudzony’;

skurdaniec, **obskurdaniec** ‘człowiek w podartym ubraniu, oberwaniec’ w Sejneńskiem: *Toż oberwany, same skudry wiszo naukoło. Też oberwany, to opskurdaniec, odzienia opskurdana. Jak oberwany, to i skurdaniec* Zdancewicz (1960: 348); wiąże z lit. *skuduraĩ*. Smoczyński analizuje temat *skuřd-* i podaje derywaty: *skuřdas* ‘bieda, nędza’, *skurdėiva*, *skuřdžius* ‘biedak, nędzarz’, pochodne od lit. *skurdùs* ‘biedny, nędzny, marny, żaloszny (widok)’ (ESJL 569);

szpur ‘małe dzieci’, **szpuruk** ‘małe dziecko, piśszczotliwie’: *Widzieli szpuruka, gdzie wylaz* Zdancewicz (1960: 350), też na Suwalszczyźnie notuje Marcinkiewicz (2003: 137). Kudzinowski poświadcza *špurc* ‘dzieciak; urwis’ Rembiszewska (2007a: 203). Na tym terenie wyraz występuje również w znaczeniu ‘drobne rzeczy’, badacze przytaczają też odpowiednik lit. *spurai* ‘strzępy’. LKŽ podaje wyraz *špuris* ‘urwis’.

Wnioski

1. W artykule została zanalizowana dość duża grupa leksyki pochodzenia litewskiego – nazwy określające cechy charakteru człowieka i jego zachowania. Spośród tych wyrazów można wytypować leksemy używane nie tylko na terenie Litwy, ale występujące też w gwarach białoruskich, rosyjskich i ukraińskich. Świadczy to o dawnym pochodzeniu tej leksyki; oczywiście jest tu istnienie dużej liczby wyrazów pochodnych i nieco szerzej rozwiniętej polisemii. Niektóre wyrazy natomiast mają poświadczenie wąskie, występują tylko na terenie Litwy albo też odnotowano je w gwarach polskich z okolic Sejn i Suwałk. Takie słownictwo należy najczęściej do grupy zapożyczeń nowszych, ma znaczenie i formę bardzo bliską odpowiednim wyrazom litewskim.

2. Większość leksemów jest nacechowana stylistycznie, najczęściej są to negatywne określenia człowieka, nieco rzadziej – użycia żartobliwe lub piśszczotliwe. Jak wynika ze szczegółowej konfrontacji tej leksyki z materiałem dużego słownika języka litewskiego (LKŽ), analogiczne nacechowanie stylistyczne mają też ich odpowiedniki w gwarach litewskich. W przypadku, kiedy kwalifikator stylistyczny nie jest umieszczany przy wyrazie litewskim, takie nacechowanie wynika z analizy kontekstu ilustrującego jego użycie. Można więc założyć, że przenikaniu do gwar polskich (i szerzej – ślówiańskich) zapożyczeń leksykalnych z języka litewskiego tej grupy semantycznej i ich zachowaniu sprzyjała dotychczas towarzysząca tym leksemom jaskrawość i ekspresywność.

3. Największą grupę wyrazów tworzą leksemy okreœlające negatywne cechy człowieka. Zwłaszcz duŹo jest nazw związanych z taką cech jak gadulstwo. Wydaje się, Źe cecha ta jest postrzegana w społecznoœci wiejskiej jako bardzo negatywna, wszystkie leksemy są bowiem nie tylko nacechowane ujemnie, ale teŹ rozwijają w swojej strukturze znaczenia dodatkowe, które to nacechowanie wzmacniają: *balbotun* to nie tylko gaduła, ale teŹ kłamacz; *plapa* – to nie tylko gaduła i kłamacz, ale teŹ człowiek niepoważny, niegodny zaufania; *pluskis* – to osobnik gadatliwy i plotkujcy. Inne grupy semantyczne charakteryzujące człowieka jako osobnika ponurego, powolnego, niechlujnego, skłonnego do narzekań, teŹ mądrego bądŹ głupiego, są mniej liczne.

4. Zjawiskiem rzadszym w gwarach polskich jest uzyskiwanie nacechowania pozytywnego, pieœczotliwego i Źartobliwego przez przeniesione tu wyrazy pochodzenia litewskiego. Takie odcienie znaczeniowe osiągają wyrazy wówczas, kiedy okreœlaj osoby młode, niedoroœle: *sakotucha* – to dziewczyna mająca skłonoœć do szczebiotania, *murzi'ak* i *murzaczienki*, *murzaty jak kot* – to okreœlenia uŹywane w odniesieniu do dzieci, *burbul'ok* – to dzieciak sympatyczny, okrągłutki i miły, wyglądem przypominający bbelek.

5. Przedstawione powyŹej leksemy dotyczyły tylko niektórych cech charakteru i zachowań człowieka, lecz grupa ta prezentuje się liczniej. ZapóŜyczenia litewskie okreœlaj teŹ róŹne przyzwyczajenia i czynnoœci fizyczne człowieka. Litewskie nazwy zachowały równieŹ leksemy oznaczające sposoby zwracania się do innych osób (najczęœciej pieœczotliwe lub obraŹliwe) i przezwiska, które są wyrazem stosunków międzyludzkich we wspólnocie wiejskiej i œwiadc o bardzo typowych cechach człowieka. Wszystkie te wyrazy zostaną omówione w odrębnym artykule.

SKRÓTY

Ejsz. – okolice Ejszyszek, Jan. – okolice Janowa, Jez. – okolice Jeziorosów, Kow. – okolice Kowna, Smoł. – okolice Smołów, Sol. – okolice Solecznik, Szyrw. – okolice Szyrwint, Trock. – Trockie, Wil. – Wileńskie, Wiłk. – okolice Wiłkomierza.

BIBLIOGRAFIA

- Birgiel 2002 – N. Birgiel, *Procesy interferencyjne w mowie dwujęzycznej społecznoœci litewskiej z Puńska i okolic na SuwalszczyŹnie*, Warszawa–Puńsk.
- Borys 1997 – W. Borys, *Ludowe słownictwo ekspresywne na warsztacie etymologa*, [w:] *Leksyka słowiańska na warsztacie językoznawcy*, red. H. Popowska-Taborska, Warszawa, s. 23–32.
- Dwilewicz 1997 – B. Dwilewicz, *Język mieszkańców wsi Bujwidze na WileńszczyŹnie*, Warszawa.

- Gołąbek 1987 – A. Gołąbek, *Wpływy litewskie w polskich gwarach sejneńskich*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 18, s. 181–191.
- Grek-Pabisowa 2001 – *Regionalne słownictwo Wileńszczyzny okresu międzywojennego utrwalone w pracy H. Turskiej „Język polski na Wileńszczyźnie”*, oprac. I. Grek-Pabisowa, „Acta Baltico-Slavica”, t. 26, s. 121–129.
- Grek-Pabisowa 2001a – *Zasób leksykalny polskiego dialektu ludowego Wileńszczyzny okresu międzywojennego utrwalony w pracach H. Turskiej, K. Nitscha i H. Szwejkowskiej*, oprac. I. Grek-Pabisowa, „Acta Baltico-Slavica”, t. 26, s. 129–177.
- Grek-Pabisowa 2008 – I. Grek-Pabisowa, *Słownictwo Wileńszczyzny w pracach Haliny Turskiej wobec współczesnej leksyki kresowej*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 32, s. 51–60.
- Grinaveckienė 1977 – E. Grinaveckienė, *Lietuviškos kilmės leksika Aukštadvario lenkų šnekoje*, „Lietuvių kalbotyros klausimai” XVII, s. 133–142.
- Grinaveckienė 1991 – E. Grinaveckienė, *Buivydžių apylinkių (Vilniaus raj.) lenkų šnektos lituanizmai*, „Lietuvių kalbotyros klausimai” XXIX, s. 47–64.
- Jablonskis 1941 – K. Jablonskis, *Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos rašinių kalboje*, cz. 1, *Tekstai*, Kaunas.
- Kudzinowski 1964 – Cz. Kudzinowski, *Jaćwingowie w języku*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 1, s. 217–225.
- Kurzowa 1993 – Z. Kurzowa, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XIV–XX w.*, Warszawa–Kraków.
- Marcinkiewicz 2003 – J. Marcinkiewicz, *Polsko-litewskie kontakty językowe na Suwalszczyźnie*, Poznań.
- Otrębski 1931 – J. Otrębski, *Lituanizmy słownikowe w dialekcie polskim na Wileńszczyźnie*, „Język Polski” XVI, s. 75–86.
- Rembiszewska 2006 – D. K. Rembiszewska, *Wpływy bałtyckie w „Słowniku dialektu knyszyńskiego” Czesława Kudzinowskiego*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 30, s. 373–390.
- Rembiszewska 2007 – D. K. Rembiszewska, *O przypuszczalnych wpływach litewskich w „Słowniku dialektu knyszyńskiego” Czesława Kudzinowskiego*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 31, s. 213–234.
- Rembiszewska 2007a – D. K. Rembiszewska, *Słownik dialektu knyszyńskiego Czesława Kudzinowskiego*, Łomża.
- Rutkowska 2006 – K. Rutkowska, *Lituanizmy leksykalne w gwarach polskich na Litwie*, [w:] J. Rieger, I. Masojć, K. Rutkowska, *Słownictwo gwar polskich na Litwie*, Warszawa, s. 73–108.
- Rutkowska 2007 – K. Rutkowska, *Z zagadnień leksyki na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim*, [w:] *Gwary dziś. 4. Konteksty dialektologii*, red. J. Sierociuk, Poznań, s. 187–196.
- Rutkowska 2009 – K. Rutkowska, *Zapóżycczenia litewskie dotyczące wyglądu człowieka (na materiale gwar polskich na Litwie)*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 33, s. 157–172.
- Sawaniewska-Mochowa 1990 – Z. Sawaniewska-Mochowa, *Poradnik Jana Karłowicza jako źródło poznania potocznej polszczyzny północnokresowej*. Słownictwo, Warszawa.
- Tekielski 1980 – K. Tekielski, *Lituanizmy leksykalne w dialekcie okolic Podbrzezia i Niemenczyzna*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 13, s. 67–71.

- Turska 1982 – H. Turska, *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. 1, red. J. Rieger, W. Werenicz, Wrocław, s. 19–122.
- Urbutis 1969 – V. Urbutis, *Dabartinės baltarusių kalbos lituanizmai*, „Baltistica”, V (1), s. 43–67.
- Urbutis 1969a – V. Urbutis, *Dabartinės baltarusių kalbos lituanizmai (tęsinys)*, „Baltistica”, V (2), s. 149–162.
- Urbutis 1972 – V. Urbutis [rec.:] *Этимология*, Москва 1971. – 280 p., „Baltistica”, VIII (2), s. 207–213.
- Urbutis 1984 – V. Urbutis [rec.:] Ю. Лаучюте, *Словарь балтизмов в славянских языках*, Ленинград 1982, „Baltistica”, XX (2), s. 184–191.
- Zdanczewicz 1960 – T. Zdanczewicz, *Litewskie elementy słownikowe w gwarach polskich okolic Sejny*, „Lingua Posnaniensis”, VIII, s. 333–352.
- Zdanczewicz 1964 – T. Zdanczewicz, *Wpływy litewskie i wschodniosłowiańskie w polskich gwarach pod Sejnami*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 1, s. 227–246.
- Zinkevičius 1974 – Z. Zinkevičius [rec.:] Alojzy Adam Zdaniukiewicz, *Gwara Łopatowszczyzny. Fonetyka, fleksja, słownictwo*, „Baltistica”, X, s. 207–214.
- Гринавяцкене 1975 – Э. Гринавяцкене, Ю. Ф. Мацкевич, Е. М. Романович, Е. И. Чеберук, *Бытовая лексика литовского происхождения в Западной Белоруссии*, „Lietuvių kalbotyros klausimai”, XV, s. 163–195.
- Лаучюте 1973 – Ю. В. Лаучюте, *Тематические особенности балтизмов в славянских языках*, „Baltistica”, XI (2), s. 155–163.

SŁOWNIKI

- AGWB – *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 1–3, Wrocław 1979–1993, t. 5–8 *Leksyka 1–4*, Warszawa 1995–2002, t. 9 *Leksyka 5*, Warszawa 2007.
- L – S. B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Warszawa 1807–1814.
- LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. 1–20, Vilnius 1941–2002.
- SEJL – W. Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*, Wilno 2007.
- SEJP – A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1957.
- SEJPB – W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005.
- SEJPS – F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1–5 (A–Łyżwy), Kraków 1952–1982.
- SGP – J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, t. 1–6, Kraków 1900–1911.
- SGP PAN – *Słownik gwar polskich*, t. 1–, red. M. Karaś, J. Reichan, Kraków 1982–; *Indeks alfabetyczny wyrazów z kartoteki „Słownika gwar polskich”*, red. J. Reichan, t. 1–2, Kraków 1999.
- SGPL – *Słownik polszczyzny gwarowej na Litwie*, [w:] J. Rieger, I. Masojć, K. Rutkowska, *Słownictwo gwar polskich na Litwie*, Warszawa 2006, s. 119–455.
- SJP – J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Słownik języka polskiego*, t. 1–8, Warszawa 1900–1927.
- SWil – *Słownik języka polskiego*, wyd. M. Orgelbrand, Wilno 1861.

WilJaszcz – J. Rieger, *Słownictwa „wileńskiego” ze zbiorów Leonarda Jaszczanina ciąg dalszy*, [w:] *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, t. 2, red. J. Rieger, Warszawa 1999, s. 57–77; też J. Rieger, *Słownictwo „wileńskie” ze zbioru Leonarda Jaszczanina*, [w:] *Język polski dawnych Kresów Wschodnich*, t. 1, red. J. Rieger, Warszawa 1996, s. 79–109.

ЛАБМ – *Лексічны атлас беларускіх народных гаворак*, т. 1–5, Мінск 1993–1998.

СБМ – І. І. Насовіч, *Слоўнік беларускай мовы*, Мінск 1983.

СБ – Ю. В. Лаучюте, *Словарь балтизмов в славянских языках*, Ленинград 1982.

СБГ – *Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча*, т. 1–5, Мінск 1979–1986.

СГВ – Т. Ф. Сцяшковиц, *Матэрыялы да слоўніка Гродзенскай вобласці*, Мінск 1972.

СРЯ – С. Ожегов, *Словарь русского языка*, Москва 1953.

ЭСБМ – *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*, т. 1–12, Мінск 1978–2007.

ЭСРЯ – М. Фасмер, *Этимологический словарь русского языка*, т. 1–4, Москва 1964–1973.

ЭССЯ – *Этимологический словарь славянских языков*, ред. О. Трубачев, Москва 1974–2003.

LITHUANIAN LOANWORDS

DESCRIBING HUMAN CHARACTER AND BEHAVIOUR

(BASED ON THE MATERIAL OF POLISH DIALECTS IN LITHUANIA)

SUMMARY

The aim of the present article is to describe the vocabulary of Lithuanian origin that correlates with an individual's psychology. The major attention in the article is given to the function of this lexical group in the present-day Polish dialects, as well as to the changes, which took place in the semantic structure of the borrowings in comparison to the original expressions. In this connection, the area of the usage of corresponding lexemes in Lithuanian dialects has been established, their semantic structure analysed, and stylistic marking regarded. Most of the analyzed material has been chosen from my personal collection of Lithuanisms, and it contains vocabulary used in various dialect regions of Lithuania. The Lithuanisms discussed in the article correlate to such individual's qualities as loquacity, proneness to complain, moan, wail, frivolity, slowness, negligence, slyness and foolishness.

ЗАИМСТВОВАНИЯ ИЗ ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКА ОБОЗНАЧАЮЩИЕ
ЧЕРТЫ ХАРАКТЕРА ЧЕЛОВЕКА И ТИПИЧНЫЕ ДЛЯ НЕГО СПОСОБЫ
ПОВЕДЕНИЯ (НА МАТЕРИАЛЕ ПОЛЬСКИХ ГОВОРОВ В ЛИТВЕ)

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается группа лексики литовского происхождения связанная с психической сферой жизни человека. Основное внимание обращено на способ функционирования заимствованных лексических единиц в польских говорах и на те семантические сдвиги, которые произошли в смысловой структуре заимствований по сравнению со словами-источниками. В связи с этим определена сфера употребления соответствующих лексем-прототипов в литовских говорах, проанализирован их семантический объем, учтена стилистическая окраска. Основой исследования является диалектная лексика, собранная автором на различных польскоязычных ареалах Литвы. Анализируемая в статье заимствования касаются таких характерных для человека черт, как: болтливость, сварливость, плаксивость, легкомыслие, медлительность, нерасторопность, хитрость и смекалистость.

Słowa kluczowe: gwary polskie na Litwie, leksyka, zapózyczenia, lituanizmy.

Key words: Polish dialects in Lithuania, lexis, borrowings, lithuanisms.

Ключевые слова: польские говоры в Литве, лексика, заимствования, литуанизмы.

